

מדוע ולמה לא אצום בעז"ה ביום ג' בתשרי תשע"ג

כותב הרמב"ם: "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם... ואלו הן: יום שלושה בתשרי... ועשירי בטבת... ושבעה עשר בתמוז..." ואעפ"י שכך המנהג, יותר ויותר אנשים אשר מקפידים בד"כ על אורח החיים היהודי – מקילים בצומות אלו (ותענית אסתר קל וחומר). האם יש כאן רפיון שיש למחות נגדו – או שמא פעמי הגאולה שיש להקשיב להם?

כדי לענות על שאלה זו עלינו להיזכר כי חובת תענית בצומות הקלים עפ"י חז"ל אינה מוחלטת אלא תלויה במצבו של עם ישראל.

(א) בזמן שיש שלום – יהיו (ימים אלה) לששון ולשמחה

(ב) יש שמד – צום

(ג) אין שמד ואין שלום, רצו – מתענין, רצו – אין מתענין.¹

דינו של תשעה באב שונה, ביום זה מתענים כל עוד אין שלום.

בעניין הגדרת המצבים "שלום", "שמד", "אין שמד ואין שלום" יש דעות שונות במקצת, אך את כולן הייתי מסכם בערך כך:

(א) שלום – עצמאות ישראל בחומר וברוח, כולל ממלכה מתוקנת ובית המקדש (ללא ספק יש לנו עוד כברת דרך עד המצב הזה).

(ב) שמד – מצבו של עם ישראל מידרדר. העיקר כאן הוא המגמה, הקצב חשוב פחות. זאת אומרת, גם אם המצב עדיין טוב אך יש הידרדרות ברורה ומתמדת ללא מעצורים נראים לעין, הידרדרות אשר בסופו של התהליך עלולה לגרום להרעה של ממש – יש שמד.

(ג) אין שמד ואין שלום – מצבו של עם ישראל משתפר או שהמגמה היא מעורבת.

ניתן כמובן לחלוק על שיטתי.² אך אם ללכת לפיה יש לקבוע כי תהליך אוסלו היה תקופת שמד על כל המשתמע מכך. אזכיר לקורא כי לפי התכנית המקורית כל הישובים היהודיים היו אמורים להימחק תוך שלוש שנים. אם תכנית זדונית זו הייתה יוצאת לפועל, ברור כי תהליך הנסיגות לא היה נעצר בגבול 1967.³

אך במסירות נפש של יראי ה' ובחסדי ה' תהליך אוסלו נעצר, ועתה ניתן לומר כי אף נהפך. סימן לדבר – מבצע "עופרת יצוקה". כיצד?

¹ תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, יח, א

² הרב דוד בר-חיים שליט"א, ראש מכון שילה (ירושלים), סובר כי 'שמד' כשמו כן הוא: רדיפות נגד היהודים, הן רדיפה פיזית והן רדיפה רוחנית, וכל שכן שתיהן כאחת. לדעת כל חכמי ישראל שעסקו בנושא, הדבר תלוי במציאות העכשוית. כאשר הרומאים הפסיקו לרדוף את היהודות בא"י בעקבות מרד בן-כזבא, סבר רבי יהודה הנשיא, וכן נהג בעצמו, שלא לצום ב"ז בתמוז, על אף שהמצב הכללי לא היה קל (ירושלמי מגילה א, א ובבלי מגילה ה, א-ב). הוא בחן את העובדות שהיו לפניו, וקבע מה שקבע; הוא לא עסק בהשערות באשר לעתיד. גם לא היה ניתן לדבר על מגמה; המצב היה עלול להשתנות עד מהרה, כפי שאכן קרה כעבור כמה דורות.

³ מקובל ששאלות מסוג "מה אם...?" אסור לשאול לגבי ההיסטוריה. אך לאור הניסיון היהודי והכללי ניתן להתוות תרחיש כגון זה: אחרי הנסיגה לגבולות 67 – הסלמת הטרור כולל פלישות מעזה ומהגדה (בדיוק כמו שהיה לפני 67). כתוצאה מכך הכנסת כוחות האו"ם לעזה ולגדה. אח"כ הכנסתם (כפועל יוצא מתפקידם הפייסני) לשטח ישראל. אח"כ החלת חובת תיאום (עם כוחות או"ם) על הרמטכ"ל ועל מפכ"ל משטרת ישראל, ובפועל הכפתם לאו"ם. אח"כ הרחבת סמכויות "המתאם" מטעם או"ם לתחום האזרחי ולמעשה חזרה לימי המנדט, כולל ביטול חוק השבות.

במבצע הנ"ל נהרגו כ-10 חיילים. אין רצוני לחלוק על כך שגם זה היה צריך וניתן למנוע, אך במלחמת לבנון השנייה שנתיים קודם בלבד נהרגו כ-150! השינוי הזה אינו מקרי וגם אינו תוצאה של הפקת לקח מבצעי זה או אחר. צמצום כה משמעותי באבידותינו הינו תוצאה ישירה של שינוי המדיניות ברמה הגבוהה ביותר. אם ב-2006 חיי אזרחי האויב קדמו לחיי חיילינו בסדר העדיפות של הדרג העליון (הבא לידי ביטוי בהתנהלות המבצעית) אזי ב-2008 המצב חזר לשפיות במידה רבה.

השוואה בין שתי תקריות מקבילות מהווה דוגמה בולטת לכך: ב-2006 פוצץ בית אחד בלבנון ממנו נורתה אש. בבית זה שהו מספר נשים וילדים אשר שימשו כמגן חי למשגרי הטילים – צה"ל לא ידע על כך ואם היה יודע, לא היה מפוצץ. נשים וילדים נהרגו, צה"ל התחיל להתנצל, התנצלותו לא נתקבלה והצעקות באו"ם ובתקשורת (הן בארץ והן בחו"ל) הגיעו עד השמיים. אולם ב-"עופרת יצוקה" פוצצו שני בתי ספר של או"ם על ילדיהם אחד אחרי השני (!) על אותו חטא קטן של פתיחת אש על כוחותינו. צה"ל לא התנצל, בג"ץ לא התערב, התקשורת צייצה ונשתתקה (וכך, אגב, גם האו"ם). זאת אומרת, ההבנה כי אי-אפשר להמשיך בדרך הנסיגות הגיעה עד למעלה, כולל בג"ץ ועיתון "הארץ" (מי שקרא עיתון זה בזמן ההוא הרגיש את מבוכתם: הם ידעו היטב כי עליהם לכתוב על פשעי מלחמה של התוקפן הציוני – אך לא היו יכולים מפני הפחד על עולמם הפרטי המאיים ע"י הטילים מעזה).

לאחר "עופרת יצוקה" יש מספר התפתחויות חשובות אשר מצביעות על מותו של תהליך אוסלו. מותו אמנם בינתיים בגדר מוות קליני אך בעז"ה בקרוב יהיה לבלתי הפיך. הנה העובדות העיקריות:

ראשית, הקפאת הבנייה ביו"ש ע"י ממשלת נתניהו לא חודשה – אעפ"י שברור כי נתניהו רצה זאת מההתחלה ואעפ"י שגם למועצת יש"ע לא היה ספק כי ההקפאה תהפוך לבלתי מוגבלת (מי שלא מאמין – שיציץ בלוח שנת תשע"א הו"ל מועצת יש"ע). להיפך, בשנתיים האחרונות ניתנו אלפי היתרי בנייה ביו"ש.

שנית, ניסיון נואש של השמאל הקיצוני לחבל במפעל ההתיישבות בדרכים משפטיות (פרשת גבעת האולפנה ועוד) אמנם גרם לצער רב ולביזיון ישראל, אך בגדול חזר וטפח על פניהם הם. הרי בפועל בג"ץ פסק לפגוע במתנחלים (אילו היה רודף צדק כטענתו – היה מפצה את בעלי הקרקע ותו לא) אך כתוצאה ישירה מפסיקתו ההתיישבות הרוויחה: הבתים מועתקים, התושבים מקבלים פיצויים, היתרי בנייה ניתנים ביחס עשר לאחת. דומני כי ביזיון כזה בג"ץ לא ספג מימיו.

שלישית, ועדה ממלכתית ברשותו של כבוד השופט העליון בדימוס אדמונד לוי קבעה כי ישראל אינה כוח כיבוש וליהודים יש זכות להתיישב בכל מקום בארץ ישראל. אין לזלזל בקביעה זו שהיא בגדר $2+2=4$, שהרי לפני זמן לא רב דעה זו הייתה נחלת "הימין הקיצוני" בלבד. ומסקנות הוועדה אינן עילה, (אכן נטולת סמכות משפטית כפי שבצדק טוענים הספקנים) אלא עלול של שינויים תודעתיים עמוקים שכבר התרחשו. לא במקרה מייד אח"כ הונחה על שולחן הכנסת ע"י קבוצה מכובדת הצעת חוק לספח (בפועל) את היישובים היהודיים ביו"ש. אף אם הצעה זו הפעם תיכשל – הרי עוד לפני שנתיים איש מתוך "פוליטיקה ריאלית" לא היה יכול אפילו לחלום להציע סיפוח בצורה כל שהיא.

ואת תהליך אוסלו כולו יש לראות באספקלריה רחבה יותר של תהליך הגאולה. מקובל לדבר על שני משיחים⁴: משיח בן יוסף שעיקרו חומר והוא מכשיר את הקרקע למשיח בן דוד שעיקרו רוח. קשה לחלוק על כך שהתהליך האדיר של קיבוץ גלויות ותקומת ריבונות ישראל בארץ ישראל הינם מפעמי בן יוסף. תהליך אדיר זה לווה בניסים גדולים. את שרשרת הניסים האדירים חתמה מלחמת ששת הימים⁵, אשר הצביעה על כך שבן יוסף השיג את שלו.

⁴ ראה למשל: רס"ג, האמונות והדעות, מאמר שמיני, פרקי הו,

<http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/kapah/8-2.htm#5>

⁵ רעיון זה נהגה ע"י ד"ר מיכאל ברונשטיין

הקורא צפוי להתרעם: האם הרוגי מלחמת ההתשה, תבוסה נוראה במלחמת יום כיפור, הרס חבל ימית, תהליך הדמים שהחל עם חתימת הסכם ההבנות באוסלו – כל זה מפעמי בן דוד? תשובתי – כן. כי הרי כל הנ"ל היה פועל יוצא מן ההנחה (המוצדקת!) כי מבחינת החומר הכול בסדר, כי אין לחשוש כבר להישרדותה של מדינת ישראל⁶ (מה שלא היה מובן מאליה לפני 1967) וכי יש לחפש פתרונות ברוח.⁷ נכון, חיפשנו פתרונות בשדות זרים והמחיר היה מחיר דמים ושמד, אך חיפשנו פתרונות ברוח בביטחון בלתי-מודע כי אין כבר צורך לחשוש לחומר. וסוף עידן אוסלו מצביע על כך שחוזרים אנו לעצמנו ומתחילים לחפש פתרונות אצל צור ישראל וגואלו. זה לא הסוף, זה אפילו לא התחלת הסוף. אך זה כנראה סוף ההתחלה.⁸

כל הנ"ל מוכיח כי זמננו איננו – בחסדיו יתברך – זמן של שמד. זאת התשובה לשאלה **מדוע** יש רשות להתענות או לא להתענות בצומות הקלים.⁹

נשאר שאלה קטנה: **למה** אינני רוצה לצום. התשובה: כי רצוני לפעול לקירוב הגאולה. תשובתי זו כפולה. ראשית, אינני רוצה להמשיך בפולחן שהוא מתעלם מהמציאות ועקב כך מרוקן מכול תוכן ואף מנוגד למטרתה של המצווה. שהרי מטרת הצום – לעורר לבניין הבית ולגאולה בכלל. וכאשר הופך הצום למנהג עצמאי, לא רק שאינו מעורר אלא בפועל מנציח את החורבן בתור מציאות תקנית, בעוד שהבניין הופך לבלתי מציאותי מעין העולם הבא. בהקשר זה כדאי להתייחס ברצינות למה שאמר חסיד שוטה אחד (שהרי מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים...): אם עלי לבחור בין הגאולה לבין "משנה ברורה" – אני בוחר ב-"משנה ברורה".¹⁰ הסיבה השנייה שאין רצוני לצום היא שכאשר אני צם – אובד יום עבודה, וחבל על כל דקה.

עקב כך בעז"ה לא אצום – אלא אם כן תיגזר עד אז חלילה גזירת שמד. אך בטוחני שלא. ויהי רצון שנזכה להפוך את כל הצומות לששון ולשמחה!

⁶ לא במקרה סיממת השמאל הייתה: "עם חזק עושה שלום"
⁷ ראה מבט מעניין על כך במאמר: אסיה אנטוב, פרידה מהציונות (2003).

<http://he.manhigut.org/content/view/418>

⁸ ג. צ'רצ'יל, 1942. במקור:

Now this is not the end. It is not even the beginning of the end. But it is, perhaps, the end of the beginning – W. Churchill, Nov. 10, 1942.

⁹ וכך מסקנת הלכה למעשה של הרב בר-חיים שליט"א בשיעורו בבית הכנסת "משכן תחיה" (קרני שומרון) ביום צום י"ז בתמוז תשע"ב. אמנם הרב גורס אחרת (כפי שצויין לעיל – הערה 2) את המושגים "שלום", "שמד" ו-"אין שמד ואין שלום". לשיטתו לא המגמה אלא "מצבנו הכללי הוא הקובע. כיום אין רדיפה ממשית נגד יהודים בעולם, וכל יהודי שמעוניין בכך יכול לעלות לא"י. אמת שיש לנו אויבים מרים, המקיזים את דמנו – אך אין זה שמד אלא חיי שיגרה בלתי מושלמים, בעיקר משום אזלת ידינו."

¹⁰ עדותו של הרב דוד בר-חיים שליט"א